

Geliş Tarihi | Received: 01.08.2018

E-ISSN: 2148-9327

Kabul Tarihi | Accepted: 03.09.2019

<http://dergipark.org.tr/kilikya>

Araştırma Makalesi | Research Article

WITTGENSTEIN'İN BİRİNCİ DÖNEM DÜŞÜNCELERİNDEKİ RESİM KURAMI VE ANLAMLA İLGİLİ SORUNLAR

Dilek ARLI ÇİL*

Öz: Ludwig Wittgenstein'in dil, doğruluk ve anlam ile ilgili düşünceleri birinci dönem ve ikinci dönem olarak ele alınmaktadır. Wittgenstein, birinci döneminde, dilin ve düşüncenin dünyayı resmettiğini öne sürmüştür. Doğruluk ve anlam, resim teorisi bağlamında ortaya çıkmaktadır. İkinci döneminde bu düşüncesini terk ederek, pragmatik bir yaklaşım benimsemiş ve dilin sosyal boyutuna yönelmiştir. Bu makalenin temel amacı, Wittgenstein'in birinci dönemindeki resim teorisi ve anlamla ilgili düşüncelerini ortaya koymak ve bu düşüncelerin barındırdığı sorunlar üzerinde durmaktır. Bu bağlamda, filozofun, birinci dönem düşüncelerini geliştirdiği *Tractatus Logico-Philosophicus* eseri çerçevesinde dil, doğruluk ve anlamla ilgili görüşleri detaylı olarak incelenerek bu görüşlerin içerdiği sorunlar ortaya konulacak ve bu sorunlara yönelik olası çözüm önerileri tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dil, doğruluk, anlam, resim kuramı.

THE PROBLEMS CONCERNING PICTURE THEORY AND MEANING IN WITTGENSTEIN'S EARLY PHILOSOPHY

Abstract: Wittgenstein's thoughts on language, truth and meaning are analyzed in two periods. In the first period, Wittgenstein argues that language pictures external reality in the mind. Truth and meaning shows up in the context of the picture theory. In the second period, he abandons this view by adopting a more pragmatic approach and focuses on the social dimension of language. This article aims to lay out Wittgenstein's thoughts on picture theory and meaning and its problems in his early period. In this context, his thoughts on language, truth and meaning in his early period will be analyzed, and the problems contained in these thoughts and possible solutions will be discussed with reference to *Tractatus Logico-Philosophicus*.

Keywords: Language, truth, meaning, picture theory.

* Dr. Öğr. Üyesi | Asst. Prof.

Maltepe Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü, Türkiye | Maltepe University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Philosophy, Turkey

e-mail: dilekarli@maltepe.edu.tr

Orcid Id: [0000-0001-8004-4916](https://orcid.org/0000-0001-8004-4916)

Arılı Çil, D. (2019). Wittgenstein'in Birinci Dönem Düşüncelerindeki Resim Kuramı ve Anlamla İlgili Sorunlar. *Kilikya Felsefe Dergisi*, (2), 102-115.

1. Giriş

Wittgenstein, iki döneminde de “doğruluk” ve “anlam” konularına odaklanmıştır ama doğruluğun ve anlamın ölçütünün ne olduğuyula ilgili farklı görüşler ileri sürmüştür. Birinci dönemde, doğruluk ve anlam konularında, B. Russell, G. Frege, A. J. Ayer ve mantıkçı pozitivistler tarafından ortaya koyulan *temsil yaklaşımını*¹ benimsemiştir. Mantıkçı pozitivistlere göre, dil ile dış dünya arasında bir temsil ilişkisi vardır. Önermelerin temsil ettikleri olgu durumunu karşılması “doğruluk” olarak tanımlanır. Buna, doğruluğun uygunluk kuramı adı verilir (Tepe, 2003, s. 110). Örneğin, “Şu anda kapı açık” önermesi, dile getirildiği anda temsil ettiği olgu durumunu karşılıyorsa doğrudur, karşılmıyorsa yanlıştır. Yani gerçekte kapı açıksa bu önerme doğrudur, kapalıysa yanlıştır. Temsil yaklaşımını savunanlara göre, anlamı belirleyen ölçüt “doğrulanabilirlik”tir. Bir önermenin anlamlı olması için olgusal olarak doğrulanabilir olması yani doğru veya yanlış doğruluk değerlerinden birini alabilmesi gerekir. “Yani, bu kurama göre, bir tümcenin anlamını kavramak, o tümcenin hangi koşullarda doğru, hangi koşullarda yanlış olduğunu kavramayı gerektiriyor” (İnan, 2013, s. 29). Örneğin, “Şu anda kapı açık” önermesi, olgu durumuna bakılarak doğrulanabilir veya yanlışlanabilir bir önerme olduğu için anlamlıdır. Mantıkçı pozitivistler, doğrulanabilir ya da yanlışlanabilir olmayan önermeleri metafizik önermeler sınıfında değerlendirirler. “Mantıkçı pozitivistler için ‘sözde önermeler’ olan metafizik cümleler, doğrulanabilir (ya da yanlışlanabilir) olmadıklarından dolayı anlamdan yoksundur” (Altınörs, 2003, s. 124). Bu düşünürlere göre, metafizik önermeler, felsefenin konusu olmamalıdır. Felsefe, dilin yapısını anlamaya odaklanmalıdır.

Wittgenstein da, *Tractatus* eserinde, felsefi problemlerin neredeyse hepsinin dilin yanlış kullanımıyla ilgili olduğunu savunur. Ona göre, bu problemler, gerçek felsefi problemler değildir. Bu düşüncesini şu sözlerle ifade eder:

4.003 Felsefe konularında yazılmış çoğunluk tümceler ve sorular yanlış değil saçmadır. Bu yüzden de bu türden soruları hiçbir şekilde yanıtlayamayız, ancak saçmalıklarını saptayabiliriz. Filozofların çoğunluk soruları ve tümceleri, dil mantığımızı anlamamamıza dayanır. Ve şuna da şaşmamalı ki, en derin sorunlar aslında hiç sorun değildir. (Wittgenstein, 2001, s. 45)

Wittgenstein’ın bu düşüncesi, ileride ele alacağımız “anlam” ile ilgili görüşlerine dayanmaktadır. Mantıkçı pozitivistler gibi Wittgenstein da, bu tür sorularla uğraşmanın

¹ Dil ve dünya arasında bir temsil ilişkisi olduğunu öne süren temsil yaklaşımı, göndergeci yaklaşım olarak da adlandırılmaktadır¹ ancak Wittgenstein’ın ikinci döneminde benimsemiş olduğu pragmatik yaklaşımın da bir tür gönderme ilişkisi içerdiği iddia edilebileceğinden, “temsil yaklaşımı” demeyi tercih ediyorum.

Teo Grünberg, *Anlam Kavramı Üzerine Bir Deneme* (2006) adlı eserinde, “gösterme-bağlantısı”nın pragmatik bir bağlantı olarak da yorumlanabileceğini açıklar: “(Belli bir dilde) her ifadeye karşılık (belli bir “kullanan” için ve belli bir bağlam içinde) en çok bir “gösterilen” vardır.” (s. 91). Bu yoruma göre, gösterme bağlantısı, kelimeler ve işaret ettikleri nesnelere arasında doğrudan bir bağlantı olarak yorumlanabileceği gibi, o kelimeyi kullanan kişiye ve kelimenin kullanıldığı bağlama göre kurulan bir bağlantı olarak da yorumlanabilir.

bir anlamı olmadığını öne sürer. Felsefenin, bu tür soruları bir kenara bırakıp dilin mantığını incelemesi gerektiğini söyleyen düşünür, böylece dil meselesine yönelir.

Bu çalışmada, öncelikle, Wittgenstein'in resim kuramı çerçevesinde dil, doğruluk ve anlamla ilgili düşünceleri detaylı olarak incelenecektir. Daha sonra, resim kuramı ve anlam görüşü ile ilgili sorunlar ortaya konulacaktır. Son olarak da bu sorunlarla ilgili olası çözüm önerileri ele alınarak tartışılacaktır.

2. Olguların Tasarımı Olarak Dil, Doğruluk ve Anlam

Wittgenstein, *Tractatus*'un ön sözünde, düşünce ve dilin sınırları arasındaki ilişkiye işaret ederek kitabın yazılma amacını ortaya koyar: "Kitap, böylece, düşünmeye bir sınır çizmek istiyor, ya da daha çok – düşünmeye değil, düşüncelerin dile getirilişine: ... Sınır, öyleyse, yalnızca dilin içinde çizilebilecektir ve sınırın ötesinde kalan da düpedüz saçma olacaktır" (Wittgenstein, 2001, s. 9). Bu nedenle, düşüncelerin dile getirilişi olan dilin sınırlarının incelenmesi gerekir. Bu sınırın dışında kalanlar hakkında bir şey söyleyemeyeceğimiz için onlarla uğraşmak boşunadır. Wittgenstein'a göre, "Söylenbilir ne varsa, açık söylenbilir; üzerine konuşulamayan konusunda da susmalı" dır (Wittgenstein, 2001, s. 9). Felsefe, söylenebilir olanı açık olarak söylemeye çalışmalı, söylenemeyen konusunda ise sessiz kalmalıdır. Söylenbilir olanı açıkça söylemek için ise, dilin ve düşüncenin yapısını ortaya koymak gerekir. Böylece, *Tractatus*'un konusu belirlenmiş olur.

Wittgenstein, birinci döneminde, zihinden bağımsız bir gerçeklik olduğunu kabul eder. Bunu, *Tractatus*'un ilk önermesinden çıkarabiliriz:

"1 Dünya, olduğu gibi olan her şeydir."²

Yani dünya, öznenin bağımsız bir şekilde kendi başına varolan her şeyin toplamıdır. Fakat Wittgenstein "her şey" ile neyi kastetmektedir? Bir sonraki önermede bu soruya cevap bulabiliriz:

"1.1 Dünya olguların toplamıdır, şeylerin değil."

Bu önermede, olgular ve şeyler arasında bir ayrım karşımıza çıkar. Morris'e göre, olgular ve şeyler arasındaki ilişki, cümle ve kelimeler arasındaki ilişkiye benzer. Cümle, rastgele olmayan bir biçimde dizilmiş kelimelerden meydana gelir. Aynı şekilde olgular da, rastgele olmayan bir biçimde ilişkilendirilmiş şeylerden (nesnelere) meydana gelir (Morris, 2008, 25). Yani Wittgenstein, dili incelerken önermelerden, gerçeklikten bahsederken de olgulardan hareket etmektedir. Daha sonra, şeyler ve olgular arasındaki ilişkiye daha detaylı olarak değinilecektir.

² Çalışmanın devamında, önermelerin sadece numaraları verilecektir. Bütün önermeler aynı kaynaktan alıntılanmıştır.

Tractatus'ta öne sürülen görüşe göre, dil ve dünya arasında bir resmetme/tasarımlama ilişkisi vardır. Dil, dünyayı tasarımlama aracıdır. Bu görüş, Wittgenstein'in resim kuramı olarak adlandırılır. Bu kuramın temeli, Önerme 2.1'de açıkça dile getirilmektedir:

"2.1 Olguların tasarımlarını kurarız."

Wittgenstein, dilde olguların tasarımlarını kurduğumuzu öne sürerek tasarıma dair şunları söyler:

"2.14 Tasarımı oluşturan, öğelerinin birbirleriyle belirli bir tarzda bağlantı içinde olmalarıdır."

"2.15 Tasarımın öğelerinin birbirleriyle belirli bir tarzda bağlantı içinde olmaları, şeylerin öyle bir bağlantı içinde olduklarını ortaya koyar."

Fogelin'e göre, resim kuramının anlaşılabilmesi için iki unsurun anlaşılması gerekir: tasarımlama ilişkisi ve tasarım biçimi (Fogelin, 2002, s. 19). Wittgenstein, tasarımlama ilişkisi için şöyle söyler:

"2.1514 Tasarımlayıcı ilişki, tasarımın öğeleri ile şeylerin karşılıklı konumlarından oluşur."

Bu önermeye göre, tasarımlama ilişkisi öncelikle, dilin öğeleri olan adlarla nesnelere arasındadır. Bu açıklama, tasarımlamanın, adlar ve nesnelere arasında bir gönderim ilişkisini içerdiğini ima etmektedir (Black, 1964, s. 43).

"3.203 Ad nesneyi imler. Nesne onun imlemidir."

Grayling de, dil ve dünya arasındaki tasarımlama ilişkisini, önermeyi oluşturan adların dış dünyadaki olguları meydana getiren nesnelere gönderimde bulunuyor olmasıyla açıklar (Grayling, 1996, s. 37). Wittgenstein, tasarımın öğeleriyle temsil ettiği nesnelere arasındaki ilişkiye dair fazla bir açıklama yapmaz ama aralarında doğrudan bir ilişki olduğunu savunur. Böyle bir ilişki vardır ve bu ilişki başka hiçbir şeye dayanmaz yani dolaylıdır. (Fogelin, 2002, s. 20)

Tasarım biçiminin anlaşılması ise biraz daha zordur. Tasarım biçimi, tasarımla ilişkisinin olanağı olarak karşımıza çıkar:

"2.151 Tasarımlanma biçimi, şeylerin aralarında, tasarımın öğelerinin arasındaki gibi bir bağlantı bulunmasının olanağıdır."

Wittgenstein, tasarım biçimine, mantıksal biçim de der. Resim kuramının temelinde, bu mantıksal biçim düşüncesi yer alır.

Wittgenstein'in resim kuramı, Descartes'in ortaya koymuş olduğu zihin ve bedenden oluşan ikili dünya anlayışına dayanmaktadır (Descartes, 2007, ss. 79-80). Bu anlayışa

göre, düşünen zihin, zihinsel olmayana –maddesel olana– yönelerek onun bilgisini üretmektedir. Wittgenstein'ı ayıran nokta, zihinsel olanın ve maddesel olanın ortak mantıksal biçimi taşıdığını söylemesidir. Gerçeklikle dil ya da düşünce arasındaki tasarımı ilişkisinin mümkün olmasının nedeni, aynı mantıksal biçimi paylaşıyor olmalarıdır. Dil, olgular dünyasındaki ilişkilerin aynısını yansıtan ilişkilerle kelimelerin bir araya gelmesiyle oluşur. Dolayısıyla dil, ancak olgular dünyasını oldukları şekilde yansıttığı zaman işlevini yerine getirebilir (Demir, 2000, s. 67). Dilin, dünyayı olduğu gibi yansıtabilmesi için olguları düzenleyen ilişkiler ile kelimeleri düzenleyen ilişkilerin aynı şekilde işliyor olması gerekir. İlişkiler arasındaki bu aynılık, dil ve dünyanın ortak olarak paylaştığı mantıksal biçimi ifade etmektedir.

Gerçekliği düşünce yoluyla tasarlarız/gözümüzde canlandırırız (représenter); yani gerçekliğin bir imgesini, bir figürünü oluştururuz. İmgenin modelini temsil edebilmesi için, onun modelle aynı yapıya sahip olması gerekir... Yapının bu özdeşliğine Wittgenstein, mantıki biçim der. (Hadot, 2011, s. 27)

Hadot, *Tractatus*'un asıl meselesinin bu mantıksal biçimi ortaya koymak olduğunu öne sürer. Bu düşünce, Wittgenstein'in mantıksal biçimin kendisinin açıklanamayacağı belirlemesiyle birleşince, bizi daha sonra ele alacağımız paradoksa götürür.

Mantıksal biçim, düşünce ve dünyanın ortak paylaştığı apriori düzeni ortaya koyar (McGinn, 2007, s. 24). Başka bir deyişle, dil, düşünce ve dünya aynı mantıksal ilkelere tabidir. Bu görüş, mantık ilkelerinin, varlığın ilkeleri olduğunu savunan Aristoteles'in mantığın kaynağı ile ilgili düşüncelerini akla getirmektedir. Aristoteles'e göre düşünmenin ilkeleri aynı zamanda varlığın ilkeleridir (Çüçen, 2009, s. 30). Başka bir ifadeyle, düşünce de varlığın ilkelerine tabidir. Ancak bu sayede insan zihni dış dünyanın tasarımını oluşturarak şeylerin bilgisine sahip olabilir. Bu görüşe göre, önermeler ve terimler, aynı mantıksal biçimi paylaşarak, dış dünyada bulunan olgular ve nesnelere gönderimde bulunurlar.

Fogelin, bu noktada, Wittgenstein'in biçim ve yapı arasında bir ayrıma gittiğine, böylece anlam ve doğruluğun koşullarını ayırttığına dikkat çeker. (Fogelin, 2002, s. 21) Wittgenstein'a göre, biçim ve yapı farklı şeylerdir. "2.033 Biçim, yapının olanağıdır." Dil ve dünya aynı öğeleri barındırmadıklarında aynı yapıyı paylaşmazlar, aynı biçimi paylaşmazlar. "2.17 Tasarımın, kendi tarzınca –doğru ya da yanlış– tasarımını kurmak için, gerçeklikle ortak olarak sahip olması gereken, tasarım kurma biçimidir." Buna göre, ortak biçim, anlamın; ortak yapı, doğruluğun koşulu olarak belirir. Wittgenstein, bu ayrımla, yanlış ama anlamlı önermelerin nasıl olanaklı olduğunu ortaya koymuş olur.

Wittgenstein, düşünme etkinliğini, tasarımı olarak görür ve olguların mantıksal tasarımının düşünce olduğunu söyler. "3.001 Bir olgu bağlamının düşünülebilir olması şu demektir: Biz onun bir tasarımını kurabiliriz." Bu önermeden yola çıkarak, tasarımın kendisinin düşünce olduğunu söyleyebiliriz. Başka bir önermede, "4.01 Tümce, gerçekliğin bir tasarımıdır." demektedir. Wittgenstein, hem düşünceyi hem de tümceyi, gerçekliğin, olguların bir tasarımı olarak tanımlamaktadır. Bu belirlemeler, onun; düşünce ve dili yapısal olarak birbirinden ayırmadığını göstermektedir. Wittgenstein'a

göre, tasarım düşüncede gerçekleşir ve dilde ifade edilir. Dile getirdiği tasarımın gerçekliğe uygunluğu ise tümcenin doğruluğunu ifade eder. “2.223 Tasarımın doğru mu yanlış mı olduğunu anlayabilmemiz için, onu gerçeklikle karşılaştırmamız gerekir.” (2001, s. 25) Burada doğruluğun, düşünce ile gerçeklik arasındaki örtüşme olarak tanımlandığını görebiliyoruz. Bu tanım, doğruluğun uygunluk kuramına dayanmaktadır. Wittgenstein’in birinci dönemde, doğruluğu uygunluk kuramı çerçevesinde ele aldığını söyleyebiliriz. *Tractatus*’ta dile getirdiği söz konusu önermeler bu görüşü destekler niteliktedir. Bir başka önermede şöyle söyler: “4.022 Tümce, doğru olduğunda, durumun nasıl olduğunu gösterir. Ve durumun öyle olduğunu da söyler”. Bu önermeye göre, tümcenin doğruluğu var olan bir durumu olduğu gibi göstermesinden kaynaklanır. Bu önermelerden, tasarımın gerçeklik ile uyumu durumu doğru, uyumsuzluğu durumunda ise yanlış olduğunu çıkarabiliriz.

Uygunluk kuramının, önermelerin gerçekliğe uygun olduğu, başka bir ifadeyle gerçeklikle örtüştüğü sürece doğru olduklarını öne sürdüğünü belirttik. Doğrulukla ilgili bu belirleme, uygunluk kuramının ilk temsilcisi olarak kabul edilen Aristoteles’in düşüncelerine dayanmaktadır. Aristoteles’e göre, “Olmayanın olduğunu söylemek ya da olanın olmadığını söylemek yanlış, olanın olduğunu ya da olmayanın olmadığını söylemek doğrudur” (akt. Tepe, 2003, s. 111). Bu kurama göre, dış dünyaya yönelen zihin, gerçekliğe dair birtakım belirlemelerde bulunur ve bu belirlemelerden bazıları gerçekliği nasılsa öyle ifade edebilir. Doğruluğun uygunluk kuramı, önermelerimizin gerçekliğe uygun olup olmadığını bilebileceğimizi varsayar. Fakat biri zihinsel diğeri maddesel olan iki durum arasındaki uygunluğun nasıl bilinebileceğini açıklamakta yetersiz kalır. Wittgenstein, düşünce ile gerçeklik arasındaki uygunluğun bilinebilmesinin olanağını, dil, düşünce ve gerçeklik tarafından paylaşılan ortak mantıksal yapıya dayandırarak bu soruya yanıt verir. Ancak o da, bu mantıksal yapının nasıl bilinebileceğini açıklayamaz. Bu sorunu, “Resim Kuramı ve Anlamla İlgili Sorunlar” bölümünde daha ayrıntılı ele alacağız.

Wittgenstein için önemli olan bir diğer mesele, anlam meselesidir. Bu dönemde, cümlenin anlamını, onun ortaya koyduğu mantıksal biçim olarak tanımlar. Anlam, cümlenin ortaya koyduğu resmin kendisidir:

“4.022 Tümce anlamını gösterir.”

Tümce, gerçekliği resmederek anlamı oluşturur. Wittgenstein’a göre, bir cümlenin anlamının olabilmesi için, onun, gerçekliğe dair doğru ya da yanlış bir tasarım ortaya koyması gerekir:

“4.024 Bir tümceyi anlamak, o doğru olduğunda, neyin olduğu gibi olduğunu bilmektir.”

Başka bir deyişle, bir tümcenin anlamlı olabilmesi için, gönderimde bulunduğu olgu durumuyla örtüşse de örtüşmese de dış dünyadaki bir olgu durumuna gönderimde bulunması gerekir. Anlamsız tümceler, olgulara dair herhangi bir tasarımlama yapmayan türde tümcelerdir. Bu düşünceye göre, etik önermeler, estetik önermeler,

metafizik önermeler hatta mantık önermeleri; dış dünyadaki olgu durumlarının tasarımı olmadığından anlamlı değildir.

Anlamla ilgili önemli bir noktaya işaret etmek gerekir. Bir tümce doğru olmadığına da anlamlı olabilir. "Bir tümce için anlamı olmak, doğru ya da yanlış olmak demektir" (Tepe, 2003, s. 111). Ancak anlamlı tümcelerin doğruluk veya yanlışlıklarından söz edebiliriz. Aynı şekilde, ancak doğru veya yanlış olabilen önermelerin anlamlı olduğunu söyleyebiliriz. Wittgenstein bunu şöyle ifade eder:

"4.024 Bir tümceyi anlamak, o doğru olduğunda, neyin olduğu gibi olduğunu bilmektir."

Anlamlı ama yanlış olan birçok tümce örneği verebiliriz. Örneğin, "Dünya düzdür." önermesi anlamlıdır; çünkü doğru olması durumunda nasıl bir olgu durumuna işaret ettiğini biliriz. Fakat işaret ettiği olgu durumuna dair tasarımı gerçeklik ile uyuşmadığından doğru değildir. O halde bu önermeyi anlamlı yapan şey, Dünya'nın şekli gibi gözlemlenebilir bir olgu durumuyla ilgili olması ve doğrulanabilme veya yanlışlanabilme olanağı bulunmasıdır. Böylece Wittgenstein, anlamlı önermeleri gözlemlenebilirlik sınırlarına hapsedmektedir.

Wittgenstein, *Tractatus*'un ilk önermelerinde, dünya, olgular, olgu bağlamları ve nesnelere arasındaki ilişkiden bahsederek yanlış ama anlamlı önermelerin olanağının zeminini hazırlar: Dünya, nesnelere değil, olguların toplamıdır (1.1). Olgular, olgu bağlamlarının varolmasıdır (2), olgu bağlamları da, nesnelere bağlantısıdır (2.01).

Bu önermelerden yola çıkarak şunu söyleyebiliriz: Dil, sadece gerçek olan değil, olanaklı olan olguları da resmetmemize imkân verir. Böylece gerçeklikte olmayan olgu bağlamları, dilde varolabilir (Sluga, 2011, s. 22). Morris de gerçek olguların, olanaklı olguların bir kısmı olduğunu dile getirir ve dünyanın, gerçek ve olanaklı olguların toplamı olduğunu söyler (Morris, 2008, s. 28). Nesnelere olanaklı bağlantısını içeren bir olgu bağlamının varolması, bu olgu bağlamını dile getiren önermenin doğru olması anlamına gelir. Eğer önerme doğru değilse, nesnelere bağlantısı olanaklı olarak kalır ancak dilde tasarımı olduğu için yine de anlamlıdır. Böylece, Wittgenstein, mantıkcı pozitivistler için de önemli bir mesele olan, yanlış önermelerin nasıl anlamlı olabildiği sorusuna yanıt vermiş olur (Glock, 2005, s. 117).

3. Resim Kuramı ve Anlamla İlgili Sorunlar

Wittgenstein'in birinci dönemindeki resim kuramı ve anlamla ilgili düşünceleri kendi içinde bazı sorunlar barındırmaktadır. Bu sorunlardan biri, doğruluk ve anlamla ilgili tanımların, bizi, bir önermenin doğru veya anlamlı olup olmadığını belirlemek konusunda çıkmaza sürüklüyor olmasıdır. Wittgenstein, doğruluk ve anlamın koşullarını belirledikten sonra, bu koşulların karşılanıp karşılanmadığını nasıl bilebileceğimiz sorusuna yanıt vermez. Wittgenstein'in anlam ve doğrulukla ilgili belirlemelerinden yola çıkarak bir önermenin anlamlı veya doğru olup olmadığını bilemeyeceğimizi söyleyebiliriz. Öncelikle anlamla ilgili görüşlerine bakalım. Bir

tümcenin anlamının olabilmesi için onun gerçeklik hakkında bir tasarım ortaya koyması gerekir. Bu da ancak, dil ve gerçekliğin ortak olarak paylaştığı mantıksal biçim sayesinde mümkün olur. Fakat bu mantıksal biçimin kendisini tasarımılayamayacağımız, dolayısıyla da bilemeyeceğimiz için bir önermenin bu ortak mantıksal biçime sahip olup olmadığını yani anlamlı olup olmadığını bilmemiz de mümkün olmaz.

Anlamla ilgili bu sorun, Wittgenstein'in doğrulukla ilgili görüşünde de karşımıza çıkmaktadır: Bir tümcenin doğru mu yanlış mı olduğunu bilebilmemiz için dile getirdiği tasarımın gerçeklikle örtüşüp örtüşmediğini bilmemiz gerekir. Bir tasarımın gerçeklikle örtüşüp örtüşmediğini bilebilmemiz için ise, gerçekliği önceden biliyor olmamız gerektiği söylenebilir. Fakat gerçekliği ancak doğru tasarımlar aracılığıyla bilebiliriz. Bu düşünce, *Tractatus*'ta şöyle dile getirilmektedir: "3.01 Doğru düşüncelerin toplamı, dünyanın bir tasarımıdır." Bu da bizi yine bir çıkmaza sürükler. Doğrulukla ilgili bu sorun, sadece Wittgenstein'in değil, doğruluğun uygunluk kuramını benimseyenlerin karşılaştığı bir sorundur.

Doğrulukla ilgili sorunu çözenin bir yolu, gerçekliği, tasarımlarımızdan bağımsız olarak başka bir şekilde daha bilebileceğimizi öne sürmek olabilir. Bu noktada, Russell'in tanıma yoluyla bilgi ve betimleme yoluyla bilgi ayırımına başvurulabilir. Russell, tanıma yoluyla bilgiyi şöyle açıklar: "Bir şeyin varlığından, herhangi bir çıkarım sürecinin ya da doğru bilgisinin aracılığı olmadan dolaysız olarak haberimiz varsa onu tanıdığımızı söyleyeceğiz" (Russell, 2000, s. 44). Tanıma yoluyla bilgi doğrudan duyu verilerine dayanan bilgidir, dolayım içermez. Betimleme yoluyla bilgi ise, duyu verilerinden hareketle yapılan çıkarımları içerir. Tanıma yoluyla bilgi, bir doğru bilgisini gerektirmezken, betimleme yoluyla bilgi doğru bilgisini gerektirir (Russell, 2000, s. 44). Bu ayırmadan faydalanarak Wittgenstein'in anlam ve doğrulukla ilgili düşüncelerindeki bu sorunu şöyle çözebiliriz: Tasarımlar aracılığıyla gerçekliğin betimleme yoluyla bilgisine ulaşırız ancak bu bilgiye ulaşmadan önce zaten gerçekliğin tanıma yoluyla bilgisine sahibizdir. Tasarımdan önce sahip olduğumuz gerçekliğin tanıma yoluyla bilgisi sayesinde de hangi tasarımların gerçeklik hakkında olduğuna dolayısıyla doğru olduğuna karar verebiliriz. Ancak bu açıklama, doğrulukla ilgili soruna çözüm getirse bile anlamla ilgili sorunu çözmekte yetersiz kalmaktadır.

Wittgenstein'in anlamla ilgili görüşlerinde, önermelerin anlamlı olup olmadığını belirlemezliği dışında başka sorunlar da karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunlardan biri, anlamlı önermelerin sınırlarını daraltarak etik önermeler, mantık önermeleri ve metafizik önermeler gibi önermeleri anlamsız olarak nitelendirmesidir. Wittgenstein'in, anlam ile ilgili belirlemelerinden, anlamlı önermeleri olgusal önermeler ile eşleştirdiğini söyleyebiliriz. Bu tür önermeler, dünyaya ilişkin bir durumu, olguyu, dünyada olduğu öne sürülen bir şeyi yansıtan, resmeden önermelerdir. Örneğin, "Bugün hava güneşlidir." önermesi dünya ile ilgili bir önermedir; çünkü dünyaya dair bir olgu durumunu resmeder. Wittgenstein'in anlamla ilgili belirlemeleri, gözlemlenebilirlik koşulunu sağladıkları için sadece olgusal önermelerin anlamlı olduğunu düşündürmektedir. Olgusal önermeler dışında kalan etik önermeler, metafizik önermeler ve mantık önermeleri ise bu koşulu sağlamamaktadır. Wittgenstein'a göre bu

tür önermeler anlamsızdır. Felsefenin genelde metafizik önermeler dile getirdiğini ve bir yanlış içinde olduğunu söyler. “Bu tür cümleler, evren üzerinde, evrenin, dünyanın tümü üzerinde bilgi vermek iddiasındadır. Metafizik cümleler hem evreni tümüyle dile getirmek hem de evren hakkında empirik olmayan, zorunlu, kesin, değişmez bilgiler vermek istiyor” (Soykan, 2006, s. 24). Bu yanlış, dilin sınırlarının bilinmemesinden kaynaklanmaktadır. Wittgenstein'a göre, “Metafizik ilk dönemde, konuşulamayan, susulması gereken yerde konuşmak, dünyanın sınırlarını aşmak çabası olarak görülür ve böyle bir çabanın felsefe adına yapılmaması önerilir” (Soykan, 2002, s. 43). Ona göre felsefe, evrenin bütününe açıklama çabası içinde olmamalıdır. Aksine dili, dilin sınırlarını araştırmalıdır. Bu noktada, Wittgenstein'ın *Tractatus*'un önsözündeki ifadesini hatırlamak yerinde olacaktır:

4.003 Felsefe konularında yazılmış çoğunluk tümceler ve sorular yanlış değil saçmadır. Bu yüzden de bu türden soruları hiçbir şekilde yanıtlayamayız, ancak saçmalıklarını saptayabiliriz. Filozofların çoğunluk soruları ve tümceleri, dil mantığımızı anlamamamıza dayanır.

Hadot, mümkün bir olgunun yapısına sahip olmadıkları yani mantıki biçimden yoksun oldukları için, Wittgenstein'a göre, felsefi önermelerin anlamsız olduğunu öne sürer (Hadot, 2011, s. 29). Pears ise farklı bir bakış açısıyla, Wittgenstein'ın felsefi önermelerin özellikle de etik önermelerin anlamsız olduğunu söylerken, sadece olgusal anlamları olmadığını söylemek istediğini dile getirir. Böylece, etik önermeleri reddetmediğini, tam tersi onları anlamaya dair ilk adımı attığını savunur (Pears, 1970, s. 54). Daha sonra bu görüşü daha detaylı olarak ele alacağız.

Olgusal önermeler dışında kalan önemli bir önerme türü de mantıksal önermelerdir. Bu tür önermeler dünyaya dair bir şey söylemezler. Wittgenstein'a göre, “5. 43 Mantığın bütün tümceleri, oysa aynı şeyi söyler. Yani hiçbir şeyi.” Mantıksal önermelerin doğru olup olmadıkları kendilerinden anlaşılır. Bu tür önermelere “totoloji” yani kendini tekrarlayan önerme de denir. Bu tarz önermeler dünyaya dair bir şey söylemezler, olguları resmetmezler. Wittgenstein, mantıksal önermelerin doğruluğunun sadece tümceye bakılarak anlaşılabilirdiğini; fakat olgusal önermelerin doğruluk veya yanlışlığının tümceden anlaşılamayacağını, dış dünyaya bakılması gerektiğini söyler.

Wittgenstein, mantıksal önermeler için anlam konusunda bir istisna yapıyor gibi görünmektedir. Tepe'ye göre, “Mantık tümceleri dünyaya ilişkin hiçbir bildirimde bulunmasa da, Wittgenstein'a göre anlamlıdır; çünkü bu tümcelerde bir şey açıklanmakta, bir şey gösterilmektedir” (Tepe, 2003, s. 77). Peki, nedir bu gösterilen ve nasıl gösterilebilir? “Tümceye bakıldığında, onu doğru ya da yanlış kılan mantıksal yapısı görülebilmelidir. Wittgenstein işte bu mantıksal yapının, tasarımın mantıksal biçiminin, sonuçta da dille yerine getirilen bu resimleme ya da tasarımlama etkinliğinin yapısını ortaya koyma peşindedir” (Tepe, 2003, s. 80). Wittgenstein için öncelikli olarak önemli olan dil ve dilin tasarımlama işlevidir. O, dilin mantıksal biçimini, dolayısıyla da dünyanın mantıksal biçimini ortaya koymaya çalışır. McGinn de *Tractatus*'un amacının dil ve dünya arasındaki ilişkileri ortaya koymaktan çok dünyanın mantıksal düzenini ifade etmek olduğunu söyler (McGinn, 2007, ss. 27-28). Fakat bu mantıksal düzen

tasarımlamayla ortaya konamaz; çünkü olgusal değildir. Wittgenstein, bu konuda şunu söyler:

“4.121 Tümce mantıksal biçimi ortaya koyamaz; o, onda yansır. Dil, onda yansıyanı, ortaya koyamaz. Dilde kendini dile getireni, biz onunla dile getiremeyiz. Tümce, gerçekliğin mantıksal biçimini, gösterir. Onu serimler.”

Dil, bu mantıksal biçime uyduğu için onu gösterir. Başka bir deyişle mantıksal biçim dilde görünür hale gelir. Dünyadaki her şey, ortak mantıksal biçim sayesinde resmedilebilir fakat mantıksal biçimin kendisi resmedilemez, sadece gösterilebilir. Bu yüzden mantık aslında, hakkında konuşulamaz olan yani anlamsız olan alana girer (Monk, 2005, s. 50).

Olguların tasarımlarının dil ve dış dünya arasındaki ortak mantıksal biçim sayesinde yapılabileceğini; fakat bu mantıksal yapının kendisinin tasarımlanamayacağını ifade ettik. Mantıksal önermelerin anlamlı olduğunu kabul edeceksek, tasarımdan başka bir anlam ölçütüne ihtiyacımız olduğunu söyleyebiliriz. Aksi halde bir çelişkiyle karşı karşıya kalıyoruz: Dilin görünür kıldığı mantıksal biçim üzerine konuşulamaz. Ancak üzerine konuşulamayacağını söylerken bile aslında bir konuşma yapıyoruz. Wittgenstein, bu çelişkinin farkındadır. Bunu şu sözlerle dile getirir:

Benim tümcelerim şu yolla açılmayıp kaldılar ki, beni anlayan, sonunda bunların saçma olduklarını görür – onlarla- onlara tırmanarak- onların üstüne çıktığında. (Sanki üstüne tırmandıktan sonra merdiveni devirip yıkması gerekir.) Bu tümceleri aşması gerekir, o zaman dünyayı görür. (6.54)

Wittgenstein, *Tractatus*'ta dile getirdiği düşünceleri, bir yüksekliğe ulaşmamızı sağladıktan sonra kaldırıp atılması gereken bir merdiven olarak görür. Bu benzetme, Wittgenstein'in merdiveni olarak da adlandırılır. Bu düşünceler, dünyayı anlamamanın aracıdır; fakat aşılmalıdır. Bu düşünceler aşılmalıdır; çünkü resmetmenin kendisi üzerine konuşulamaz. Bunun yapılabilmesi için dilin dışına çıkabilmemiz gerekirdi.

Demir'e göre, “Kitap boyunca savunulan tez, dilin dünyayı temsil ettiği ve bu temsilin her ikisinin ortak bir yapıya sahip olmasından kaynaklandığını inceleyen düşünür, yaptığı işin kendisinin bir olgu olmadığı farkındadır. Çünkü dilin dünya ile ilişkisinin resmedilebilmesi için dilin dışına çıkılması gerekmektedir. Fakat ona göre, insanın böyle bir şansı yoktur” (Demir, 2000, s. 70). Dilin dışına çıkmak mümkün olmadığı için, resmetme üzerine konuşurken çelişkili bir şey yaptığımızı kabul etmemiz gerekir. Demir, Wittgenstein'in bu belirlemesini bir paradoks olarak değerlendirir ve şöyle söyler: “Görüldüğü gibi Wittgenstein ilginç bir paradoksla bitirir kitabı: Dil ile gerçeklik arasındaki ilişkiyi anlamamanın yolu onu açıklayan modelin saçmalığını anlamaktan geçmektedir” (Demir, 2000, s. 70). Başka bir deyişle, dil ve dünya arasındaki ilişkiyi anlamak için, onu açıklayan modelin anlaşılamayacağını anlamamız gerekir. Böylece, anlaşılabilir model hakkında bir şey anlamış oluruz.

Hadot ise, bu ifadeyi bir iç çelişki olarak görür ve *söylemek* ve *göstermek* arasındaki ayrımı başvurarak bu iç çelişkiyi aşmanın yolunu arar. Bu ayırmadan hareketle, Wittgenstein'in *Tractatus*'ta, nesnel olguları tasarımladığını ve böylece tasarımlanamaz olanı gösterdiğini söyler (2006, s. 29). Hatta biraz daha ileri giderek, bu çelişkiyi doğuran şeyin Wittgenstein'in söylenemez olan (mantıksal biçim) üzerine konuşması değil, dilin sınırlarının farkına varması olduğunu ifade eder:

O halde Wittgenstein'ı felsefi önermelerin saçma olduğunu düşünmeye götüren şey yalnızca empirizm değildir; daha çok dilin aşılabilir karakterine dair başlangıçtaki sezgisidir: dilin mantıkî biçimi ile gerçeğin yapısını karşılaştırmak için dilden çıkamayız. (Hadot, 2011, s. 31)

Morris, bu paradoksun özellikle metni yorumlayan kişinin işini zorlaştırdığını dile getirir. Morris'e göre, bir metni yorumlamak, metinde söylenenlerin anlamlı olduğunu ortaya koymaktır. Buradaki zorluk, kendi söylediklerinin anlamsız olduğunu dile getiren bir metnin anlamlı olduğunu kanıtlamanın zorluğudur. Fakat buna rağmen Morris bu paradoksun, metnin amacı için gerekli olduğunu çünkü Wittgenstein'in amacının söylenebilenlere değil, söylenemeyenlere anlam yüklemek olduğunu öne sürer (Morris, 2008, s. 9).

Morris gibi, Monk da, Wittgenstein'in bazı hakikatlerin ancak sessiz kalarak ya da anlamsız şeyler söyleyerek gösterilebileğine inandığını öne sürer. Bu hakikatler arasında, etik, estetik, din, yaşamın anlamı, mantık ve felsefeyi sayar (Monk, 2005, s. 21). Bu açıklamaya göre, Wittgenstein'in asıl anlamlandırmak istediği, anlamsız olarak nitelendirdikleridir. O, olgusal olanı yani dilin sınırları içerisinde kalanı tasarımlarken, tasarımlanamaz olanı yani dilin sınırları dışında kalanları gösterir.

Bu noktada, bu görüşe şöyle bir eleştiri getirilebilir: Wittgenstein'in, dilin sınırları dışına çıkamayacağımız için metafizik önermeleri tasarımılamayacağımızı ancak gösterebileceğimizi düşündüğünü kabul edersek, felsefeye yüklediği görevi, yani metafizik soruları bırakıp dilin yapısını incelemesi gerektiğini, nasıl açıklayacağız? Bu görevin, aslında dile getirdiğinin tam tersi bir göreve işaret ettiğini söylemek gerekir. Ancak o zaman da göstermek istediğinin tam tersini söyleyen bir metinle karşı karşıya kalmış oluruz. Burada, çelişkinin ortadan kalkmadığını sadece başka bir şekle dönüştüğünü görebiliriz. Hadot da, Wittgenstein'ı kurtarma çabalarına rağmen bunu kabul eder:

O halde diyordum ki, *Tractatus*'ta Wittgenstein'in ifade ettiği ile gerçekten düşündüğü; yani gelmek istediği şey arasında paradoksal bir oransızlık vardır. (2011, s. 104)

Wittgenstein, belki de bütün kitap boyunca hâkim olan bu paradoksal oransızlığın farkına vardığı için, son önermede şöyle söyler: "Üzerine konuşulamayan konusunda susmalı" (7). Yani bütün kitap boyunca üzerine konuşulamayan konusunda konuştuğunu; fakat artık susmanın zamanı geldiğini bildirerek bitirir kitabı.

4. Sonuç

Wittgenstein, birinci döneminde, dil, doğruluk ve anlam konularına odaklanır. *Tractatus*'ta mantıkçı pozitivistlerin ortaya koyduğu dil ve anlam görüşlerine dayanan resim kuramını geliştir. Mantıkçı pozitivistlere göre, dil, dış dünyaya gönderimde bulunur. Doğruluğu ve anlamı belirleyen de bu ilişkidir. Bu bağlamda, doğruluk, önermelerin gönderimde bulunduğu gerçeklikle örtüşüyor olmasıdır. Anlamı belirleyen ölçüt de "doğrulanabilirlik"tir. Başka bir deyişle, dış dünyaya gönderimde bulunan önermeler anlamlı, bulunmayanlarsa anlamsızdır. Mantıkçı pozitivistler, dünyaya gönderimde bulunmayan önermeleri metafizik önermeler olarak değerlendirirler ve metafizik önermeler hakkında bilgi üretemeyeceğimizi söylerler. Wittgenstein da, *Tractatus*'ta bu görüşe katılmakta, felsefenin çoğu tümcelerini anlamsız olarak nitelendirmekte ve felsefenin işinin bunları bir kenara bırakıp dilin sınırlarını belirlemeye çalışmak olduğunu söylemektedir. Bu noktada şöyle bir sorun karşımıza çıkmaktadır: Hem mantıkçı pozitivistler hem de Wittgenstein'ın ortaya koyduğu anlam kuramı, anlamı doğrulanabilir türde önermelere indirgeyerek sınırlamakta ve dış dünyaya gönderimde bulunmayan ama anlamlı gelen önermeleri açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

Wittgenstein'ın resim kuramı ve anlamla ilgili düşüncelerinde başka bir önemli sorun daha karşımıza çıkar. Wittgenstein, resim kuramında, dilin olguları tasarımladığını ve bu tasarımın, dil ve olguların ortak olarak paylaştığı mantıksal biçim sayesinde mümkün olduğunu öne sürer. Fakat bu mantıksal yapının kendisinin tasarımlanamayacağını ve üzerine konuşulamayacağını söyler. Wittgenstein'a göre, "dil ile gerçeklik arasındaki ilişkiyi anlamamanın yolu onu açıklayan modelin saçmalığını anlamaktan geçmektedir" (Demir, 2000, s. 70). Başka bir deyişle, dil ve dünya arasındaki ilişkiyi anlamak için, onu açıklayan modelin anlaşılamayacağını anlamamız gerekir. O zaman da, bu anlaşılmaz model hakkında bir şey anlamış oluruz. Böylece bir çelişkiyle karşı karşıya kalırız.

Bu çelişki, Hadot, Morris ve Monk'un yaptığı gibi, *söylemek* ve *göstermek* ayrımından yola çıkarak aşılmaya çalışılabilir. Bu ayrım çerçevesinde, Wittgenstein'ın, mantıksal biçim hakkında konuşamayacağımızı ama onu gösterebileceğimizi iddia ettiği söylenebilir. Ancak bunu kabul ettiğimizde de başka bir çelişkiye düşmüş oluruz: Filozof, hakkında konuşulamaz olanları bir kenara bırakmamız gerektiğini söylerken (6.54) aslında onları göstermeye ve anlaşılır kılmaya çalışmaktadır. Bu görüşü kabul etmek, Wittgenstein'ın söylediği ve yapmaya çalıştığı şey arasında bir tutarsızlık olduğunu kabul etmek anlamına gelir.

Sonuç olarak, Wittgenstein'ın *Tractatus*'ta ortaya koyduğu resim kuramı ve anlamla ilgili görüşlerinin bazı sorunlar içerdiği ve bu sorunların, birinci dönem düşünceleri çerçevesinde kalarak çözülemediği sonucuna varılabilir. *Tractatus*'un son önermesinden yola çıkarak,³ Wittgenstein'ın, kitabın sonunda, kendi kuramının içerdiği çelişkiyi, yani üzerine konuşulamayan konusunda konuşmaya çalıştığını, gördüğü ve itiraf ettiği

³ "Üzerine konuşulamayan konusunda susmalı."

söylenbilir. Ayrıca, bu düşünceyi destekler bir biçimde, *Felsefi Soruşturmalarda*'nın önsözünde, ilk kitabı *Tractatus*'taki ciddi yanlışları gördüğünü söyleyerek düşüncelerinin değiştiğini ifade eder (2000, s. 8). Kendisi, düşüncelerindeki yanlışların neler olduğunu açıkça söylemese de, bu ifade, bu çalışmada ele alınan resim kuramı ve anlamla ilgili görüşlerin içerdiği sorunlara dair bir belirleme olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Altınörs, A. (2003). *Dil Felsefesine Giriş*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Black, M. (1964). *A Companion to Wittgenstein's Tractatus*. London: Cambridge University Press.
- Çüçen, A. K. (2009). *Klasik Mantık*. Bursa: Asa Kitabevi.
- Demir, Ö. (2000). *Bilim Felsefesi*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Descartes, R. (2007). *Felsefenin İlkeleri* (M. Akın, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Fogelin, R. J. (2002). *Wittgenstein*. New York: Routledge.
- Glock, H. J. (2005). *A Wittgenstein Dictionary*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Grayling, A. C. (1996). *Wittgenstein, A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Grünberg, T. (2006). *Anlam Kavramı Üzerine Bir Deneme*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hadot, P. (2011). *Wittgenstein ve Dilin Sınırları* (M. Erşen, Çev.). Ankara: Doğubatı Yayınları.
- İnan, İ. (2013). *Dil Felsefesi*. İstanbul: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- McGinn, M. (2007). *Elucidating the Tractatus*. New York: Oxford University Press.
- Monk, R. (2005). *How to Read Wittgenstein*. London: Granta Books.
- Morris, M. (2008). *Wittgenstein and the Tractatus Logico-Philosophicus*. New York: Routledge.
- Pears, D. (1970). *Wittgenstein*. New York: Viking Press.
- Russell, B. (2000). *Felsefe Sorunları* (V. Hacıkadiroğlu, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Sluga, H. (2011). *Wittgenstein*. Oxford: Wiley-Blackwell.

Soykan, Ö. N. (2002). Wittgenstein Felsefesi: Temel Kavram ve Sorunlar. *Cogito*, 33, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. Soykan, Ö. N. (2006). *Wittgenstein Yaşamı Felsefesi Yapıtları*. İstanbul: MTV Yayıncılık.

Tepe, H. (2003). *Platon'dan Habermas'a Felsefede Doğruluk ya da Hakikat*. İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.

Wittgenstein, L. (2000). *Felsefi Soruşturmalar* (D. Kanıt, Çev.). İstanbul: Küyerel Yayınları.

Wittgenstein, L. (2001). *Tractatus Logico-philosophicus* (O. Aruoba, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Wittgenstein, L. (2000). *Felsefi Soruşturmalar* (D. Kanıt, Çev.). İstanbul: Küyerel Yayınları.